

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (wielka izba)

z dnia 28 lutego 2012 r.*

Ochrona środowiska naturalnego — Dyrektywa 2001/42/WE — Artykuły 2 i 3 — Ocena wpływu niektórych planów i programów na środowisko — Ochrona wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego — Plan lub program — Brak wcześniejszej oceny wpływu na środowisko — Stwierdzenie nieważności planu lub programu — Możliwość utrzymania w mocy skutków prawnych planu lub programu — Przesłanki

W sprawie C-41/11

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Conseil d'État (Belgia) postanowieniem z dnia 18 stycznia 2011 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 26 stycznia 2011 r., w postępowaniu:

Inter-Environnement Wallonie ASBL,

Terre wallonne ASBL

przeciwko

Région wallonne,

TRYBUNAŁ (wielka izba),

w składzie: V. Skouris, prezes, A. Tizzano, J.N. Cunha Rodrigues, K. Lenaerts, J.C. Bonichot i U. Lohmus, prezesi izb, A. Rosas, E. Levits, A. Ó Caoimh, L. Bay Larsen, T. von Danwitz, C. Toader (sprawozdawca) i E. Jarašiūnas, sędziowie,

rzecznik generalny: J. Kokott,

sekretarz: R. Šereš, administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 8 listopada 2011 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu Inter-Environnement Wallonie ASBL przez adwokata J. Sambona,
- w imieniu Terre wallonne ASBL przez adwokata A. Lebruna,
- w imieniu rządu belgijskiego przez T. Materne'a, działającego w charakterze pełnomocnika, wspieranego przez adwokata A. Gillaina,

* Język postępowania: francuski.

- w imieniu rządu francuskiego przez G. de Bergues'a, A. Adama oraz S. Meneza, działających w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez P. Olivera, A. Marghelisa oraz B.D. Simona, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 8 grudnia 2011 r.,
wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy przesłanek tymczasowego utrzymania w mocy „planu” lub „programu”, w rozumieniu dyrektywy 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko (Dz.U. L 197, s. 30), który nie był przedmiotem oceny wpływu na środowisko przewidzianej przez tę dyrektywę.
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporów pomiędzy Inter-Environnement Wallonie ASBL (zwanym dalej „Inter-Environnement Wallonie”) i Terre wallonne ASBL (zwanym dalej „Terre wallonne”) a Région wallonne (regionem walońskim), których przedmiotem jest stwierdzenie nieważności zarządzenia rządu Walonii z dnia 15 lutego 2007 r. zmieniającego księgę II code de l'environnement (kodeksu ochrony środowiska), stanowiącą kodeks wodny, w zakresie, w jakim dotyczy zrównoważonej gospodarki azotem w rolnictwie (*Moniteur belge* z dnia 7 marca 2007 r., s. 11118, zwanego dalej „zaskarżonym zarządzeniem”).

Ramy prawne

Prawo Unii

Dyrektywa 91/676/EWG

- 3 Zgodnie z art. 1 dyrektywy Rady 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego (Dz.U. L 375, s. 1) celem tej dyrektywy jest zmniejszenie zanieczyszczenia wody spowodowanego lub wywołanego przez azotany pochodzące ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu.
- 4 Artykuł 3 ust. 1 i 2 tej dyrektywy stanowi:

„1. Wody dotknięte zanieczyszczeniami oraz wody, które mogą być dotknięte zanieczyszczeniami, jeśli nie zostaną podjęte działania w zastosowaniu art. 5, określane są przez państwa członkowskie zgodnie z kryteriami określonymi w załączniku I.

2. Państwa członkowskie, w ciągu dwuletniego okresu po notyfikacji niniejszej dyrektywy, wyznaczają jako strefy podatne wszystkie znane obszary gleby w ramach ich terytoriów, z których mają miejsce spływy do wód określonych zgodnie z ust. 1 i które przyczyniają się do zanieczyszczenia. Powiadamiają one Komisję o tym wstępnym wyznaczeniu w ciągu sześciu miesięcy”.
- 5 Artykuł 4 ust. 5 lit. a) tej dyrektywy przewiduje, że „państwa członkowskie, w celu zapewnienia dla wszystkich wód ogólnego poziomu ochrony przed zanieczyszczeniem, w ciągu dwuletniego okresu od notyfikacji niniejszej dyrektywy [...] ustanawiają zbiór lub zbiory zasad dobrej praktyki rolniczej, które mają zostać dobrowolnie wprowadzane w życie przez rolników, które powinny zawierać postanowienia obejmujące co najmniej pozycje określone w załączniku II A”.

6 Zgodnie z brzmieniem art. 5 tej dyrektywy:

„1. W ciągu dwuletniego okresu, po wstępnym wyznaczeniu określonym w art. 3 ust. 2, lub też w ciągu jednego roku od każdego dodatkowego wyznaczenia określonego w art. 3 ust. 4, państwa członkowskie do celów realizacji celów [na potrzeby realizacji celów] określonych w art. 1 ustanawiają programy działania w odniesieniu do wyznaczonych stref zagrożenia.

2. Program działania może odnosić się do wszystkich stref zagrożenia na terytorium danego państwa członkowskiego lub, w przypadku gdy państwo członkowskie uznaje to za właściwe, mogą zostać ustanowione różne programy dla różnych stref zagrożenia lub ich części.

3. Programy działań uwzględniają:

- a) dostępne dane naukowo-techniczne, głównie w odniesieniu do odpowiednich udziałów azotu pochodząc[ego] ze źródeł rolniczych oraz pochodzącego z innych źródeł;
- b) warunki środowiska w odpowiednich regionach zainteresowanych państw członkowskich.

4. Programy działania są wprowadzane w życie w ciągu czterech lat od ich ustanowienia i składają się z następujących obowiązkowych środków:

- a) środków określonych w załączniku III;
- b) tych środków, które państwo członkowskie określiło w zbiorze(-ach) zasad dobrej praktyki rolniczej ustalonym [ustanowionym] zgodnie z art. 4, z wyjątkiem tych, które zostały zastąpione środkami określonymi w załączniku III.

5. Ponadto państwa członkowskie podejmują w ramach programów działania takie dodatkowe środki lub wzmożone działania, jakie uznają za niezbędne, jeśli na wstępie lub w świetle doświadczenia uzyskanego podczas wykonywania programów działania staje się widoczne, że środki określone w ust. 4 nie będą wystarczające do osiągnięcia celów określonych w art. 1. Wybierając środki lub działania, państwa członkowskie uwzględniają ich skuteczność i koszt w stosunku do innych możliwych środków zapobiegawczych.

[...]”.

7 Załącznik III do dyrektywy 91/676, dotyczący „środków, które należy włączyć do programów działania, jak określono w art. 5 ust. 4 lit. a)”, przewiduje w szczególności, że środki te obejmują przepisy odnoszące się między innymi do pojemności zbiorników do przechowywania odchodów zwierząt hodowlanych.

Dyrektywa 2001/42

8 Artykuł 2 dyrektywy 2001/42 stanowi:

„Do celów niniejszej dyrektywy:

- a) »plany i programy« oznaczają plany i programy, w tym współfinansowane przez Wspólnotę Europejską, jak również wszelkie ich modyfikacje:
 - przygotowywane lub przyjmowane przez organ na poziomie krajowym, regionalnym lub lokalnym lub przygotowywane przez organ do przyjęcia za pośrednictwem procedury ustawodawczej przez parlament lub rząd,

— wymagane przez przepisy ustawowe, wykonawcze lub administracyjne;

- b) »ocena wpływu na środowisko« oznacza przygotowanie sprawozdania dotyczącego środowiska, przeprowadzenie konsultacji, uwzględnienie sprawozdania dotyczącego środowiska i wyników konsultacji przy podejmowaniu decyzji i dostarczenie informacji na temat decyzji zgodnie z art. 4–9;

[...]”.

- 9 Zgodnie z art. 3 tej dyrektywy:

„1. Ocenę wpływu na środowisko, zgodnie z art. 4–9, przeprowadza się w odniesieniu do określonych w ust. 2–4 planów i programów, które potencjalnie mogą powodować znaczący wpływ na środowisko.

2. Z zastrzeżeniem art. 3, ocenę wpływu na środowisko przeprowadza się w odniesieniu do wszystkich planów i programów,

- a) które są przygotowane dla rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa, energetyki, przemysłu, transportu, gospodarki odpadami, gospodarki wodnej, telekomunikacji, turystyki, planów zagospodarowania przestrzennego lub użytkowania gruntu i które ustalają ramy dla przyszłego zezwolenia na inwestycję, dotyczącego projektów wymienionych w załącznikach I i II do dyrektywy 85/337/EWG [Rady z dnia 27 czerwca 1985 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko naturalne (Dz.U. L 175, s. 40), zmienionej dyrektywą Rady 97/11/WE z dnia 3 marca 1997 r. (Dz.U. L 73, s. 5) (zwanej dalej „dyrektywą 85/337”)]; lub
- b) które, ze względu na potencjalny wpływ na tereny, zostały uznane za wymagające oceny na podstawie art. 6 lub 7 dyrektywy 92/43/EWG [Rady z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz.U. L 206, s. 7)].

[...]

4. Państwa członkowskie ustalają, czy plany i programy inne niż określone w ust. 2 i które określają ramy dla przyszłego zezwolenia na inwestycję dotyczącego projektów, mogą potencjalnie powodować znaczący wpływ na środowisko.

5. Państwa członkowskie ustalają, czy plany i programy określone w ust. 3 i 4 mogą potencjalnie powodować znaczący wpływ na środowisko, poprzez rozpatrywanie każdej sprawy na zasadzie jednostkowych przypadków lub poprzez wyszczególnienie rodzajów planów i programów lub przez połączenie obu podejść. W tym celu państwa członkowskie w każdym przypadku uwzględniają odpowiednie kryteria określone w załączniku II dla zapewnienia objęcia niniejszą dyrektywą planów i programów o potencjalnym znaczącym wpływie na środowisko.

[...]”.

Dyrektywa 85/337

- 10 Zgodnie z art. 4 dyrektywy 85/337 przedsięwzięcia ujęte w załączniku I do tej dyrektywy podlegają ocenie ich wpływu na środowisko, podczas gdy przedsięwzięcia wymienione w załączniku II podlegają takiej ocenie jednak na podstawie progów lub kryteriów ustalonych przez państwo członkowskie lub za pomocą badania konkretnego przypadku.

- 11 Załącznik I do dyrektywy 85/337 wymienia w szczególności „[u]rządzenia do intensywnej hodowli drobiu lub świń o pojemności większej niż [...] 85 000 stanowisk dla brojlerów, 60 000 stanowisk dla kur; [...] 3000 stanowisk dla świń produkcyjnych (ponad 30 kg) lub [...] 900 stanowisk dla macior”, podczas gdy załącznik II do tej dyrektywy wymienia rolnictwo, leśnictwo i akwakulturę, a szczególności przedsięwzięcia w celu wykorzystania nieużytków i obszarów półnaturalnych do intensywnego użytkowania rolnego jak również urządzenia do intensywnej hodowli żywcia niewymienione w załączniku I do tej dyrektywy.

Prawo krajowe

Uregulowania dokonujące transpozycji dyrektywy 2001/42

- 12 Transpozycja dyrektywy 2001/42 do prawa regionu walońskiego została dokonana w art. D. 52 i nast. księgi pierwszej code de l'environnement (*Moniteur belge* z dnia 9 lipca 2004 r., s. 54654).
- 13 Artykuł D.53 tego kodeksu stanowi:
- „1. Ocenę wpływu planów i programów na środowisko przeprowadza się zgodnie z art. 52–61 w odniesieniu do planów i programów, jak również ich modyfikacji, których wykaz I został ustanowiony przez rząd, które:
- 1) są przygotowane dla rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa, [...], przemysłu [...], gospodarki wodnej, metod użytkowania gleby [...] i ustalają ramy dla przyszłego zezwolenia na inwestycję, dotyczącego przedsięwzięć umieszczonych w wykazie ustanowionym na mocy art. 66 [ust.] 2; lub
 - 2) podlegają ocenie zgodnie z art. 29 ustawy z dnia 12 lipca 1973 r. o ochronie przyrody.
- [...]
3. Rząd może poddać ocenie z uwagi na ich wpływ na środowisko zgodnie z niniejszym rozdziałem plany lub programy mogące wywoływać znaczny wpływ na środowisko i które nie zostały przewidziane w przepisach ustawodawczych, wykonawczych i administracyjnych.
- [...]”.
- 14 Artykuł R. 47 tego kodeksu przewiduje:
- „Wykaz planów i programów określonych w art. 53 ust. [1] części dekrétowej został umieszczony w załączniku V”.

- 15 Wspomniany załącznik V do zarządzenia rządu Walonii z dnia 17 marca 2005 r. dotyczącego księgi pierwszej code de l'environnement (*Moniteur belge* z dnia 4 maja 2005 r., s. 21184) zawiera w szczególności program działania w zakresie jakości powietrza, program działania w zakresie jakości gleb i program działania w zakresie ochrony środowiska. Załącznik ten jednakże nie wymienia programu działania w zakresie gospodarki azotem w rolnictwie w strefach zagrożenia, który został początkowo wprowadzony do prawa regionu walońskiego zarządzeniem z dnia 10 października 2002 r.

Uregulowania pozostające w związku z dyrektywą 91/676

- 16 Co się tyczy w szczególności tego ostatniego programu działania, znajdujące zastosowanie przepisy prawa regionu walońskiego znajdują się w zaskarżonym zarządzeniu. Zarządzeniem tym określono warunki mające zastosowanie do gospodarki azotem w rolnictwie na całym obszarze regionu

walońskiego. Dotyczy ono również gospodarki azotem w strefach zagrożenia, w których ustanawia program działania określony w art. 5 dyrektywy 91/676. Strefy zagrożenia stanowią 42% obszaru tego regionu i 54% jego użytków rolnych.

Uregulowania dotyczące sporów należących do właściwości Conseil d'État

- 17 Artykuł 14 lit. d) lois coordonnées sur le Conseil d'État (tekstu jednolitego ustaw o radzie stanu) przewiduje:

„Jeżeli izba administracyjna uzna to za niezbędne, ustala, w drodze rozstrzygnięcia ogólnego, które skutki aktów normatywnych, których nieważność stwierdzono, mają charakter ostateczny, a które zostają tymczasowo utrzymane w mocy przez okres określony przez tę izbę”.

Postępowanie przed sądem krajowym i postępowanie w przedmiocie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w sprawach połączonych C-105/09 i C-110/09

- 18 W wyroku z dnia 22 września 2005 r. w sprawie C-221/03 Komisja przeciwko Belgii, Zb. Orz. s. I-8307, Trybunał w szczególności stwierdził, iż nie ustanawiając przed upływem wyznaczonego terminu przepisów koniecznych do pełnego i prawidłowego wykonania art. 3 ust. 1 i 2 oraz art. 5 i 10 dyrektywy 91/676 w regionie walońskim, Królestwo Belgii uchybiło zobowiązaniom, które na nim ciążyą na mocy tej dyrektywy.
- 19 W ramach wykonania wyżej wymienionego wyroku rząd Walonii wydał na podstawie art. 5 dyrektywy 91/676 zaskarżone zarządzenie. Zarządzenie to zmienia księgę II code de l'environnement, stanowiącą kodeks wodny, w zakresie, w jakim dotyczy zrównoważonej gospodarki azotem w rolnictwie, oraz zwiera wyrażne odwołanie do przytoczonego wyroku w sprawie Komisja przeciwko Belgii.
- 20 Terre wallonne i Inter-Environnement Wallonie zwróciły się do Conseil d'État o stwierdzenie nieważności tegoż zarządzenia w szczególności w zakresie, w jakim stanowi ono „program” w rozumieniu dyrektywy 2001/42, w związku z czym – zgodnie z tą dyrektywą – winno było stać się z tego tytułu przedmiotem oceny wpływu tego programu na środowisko. Rząd Walonii utrzymywał natomiast, że program gospodarki azotem w rolnictwie nie wchodzi w zakres stosowania dyrektywy 2001/42.
- 21 Poza tym Terre wallonne wniosło tytułem środka tymczasowego o zawieszenie zaskarżonego zarządzenia. Jednakże wyrokiem z dnia 7 sierpnia 2007 r. sąd krajowy oddalił ten wniosek, stwierdzając, że „zawieszenie wykonania zaskarżonego aktu skutkowałoby przedłużeniem stanu bezczynności strony przeciwnej sprzed wydania tego aktu” oraz że ponadto stowarzyszenie to nie przedstawiło dowodów na urzeczywistnienie się przesłanki wystąpienia ryzyka powstania poważnej szkody trudnej do naprawienia spowodowanej bezzwłocznym wykonaniem tego aktu.
- 22 W tych okolicznościach Conseil d'État postanowieniem z dnia 11 marca 2009 r. zawiesiła postępowanie i zwróciła się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
- „1) Czy program [gospodarki] azotem dotyczący wyznaczonych stref zagrożenia, którego ustanowienie przewiduje art. 5 ust. 1 [dyrektywy 91/676], jest planem lub programem w rozumieniu art. 3 ust. 2 [lit. a)] [dyrektywy 2001/42], który jest sporządzany na potrzeby sektora rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa, energetyki, przemysłu, transportu, gospodarki odpadami, gospodarki wodnej, telekomunikacji, turystyki, planów zagospodarowania przestrzennego lub użytkowania gruntu, oraz czy program ten określa ramy zezwolenia na realizację przedsięwzięć wymienionych w załącznikach I i II [do dyrektywy 85/337] w przyszłości?

- 2) Czy program [gospodarki] azotem dotyczący wyznaczonych stref zagrożenia, którego ustanowienie przewiduje art. 5 ust. 1 [dyrektywy 91/676], jest planem lub programem w rozumieniu art. 3 ust. 2 [lit. b) dyrektywy 2001/42], w odniesieniu do którego, zważając na jego możliwy wpływ na te tereny, wymagana jest ocena zgodnie z art. 6 i 7 [dyrektywy 92/43], w szczególności w sytuacji, gdy dany program [gospodarki] azotem ma zastosowanie do wszystkich wyznaczonych stref zagrożenia w regionie walońskim?
- 3) Czy program [gospodarki] azotem obejmujący wyznaczone strefy zagrożenia, którego ustanowienie przewiduje art. 5 ust. 1 [dyrektywy 91/676], jest planem lub programem innym niż przewidziane w art. 3 ust. 2 dyrektywy [2001/42], który definiuje ramy zezwolenia na realizację przedsięwzięć w przyszłości, dla których państwa członkowskie winny ustalić na podstawie art. 3 ust. 4 [dyrektywy 2001/42], czy mogą one mieć znaczący wpływ na środowisko zgodnie [z art. 3 ust. 5 tej dyrektywy]?”.
- 23 Te wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym doprowadziły do wydania wyroku z dnia 17 czerwca 2010 r. w sprawach połączonych C-105/09 i C-110/09 *Terre wallonne i Inter-Environnement Wallonie*, Zb. Orz. s. I-5611, w którym Trybunał orzekł:

„Program działania przyjęty zgodnie z art. 5 ust. 1 dyrektywy Rady 91/676 [...] jest co do zasady planem lub programem określonym w art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2001/42 [...], w przypadku gdy stanowi »plan« lub »program« w rozumieniu art. 2 lit. a) tej ostatniej dyrektywy i gdy zawiera środki, od których przestrzegania uzależnione jest wydanie zezwolenia, które może być przyznane na realizację przedsięwzięć wymienionych w załącznikach I i II do dyrektywy Rady 85/337[...]”.

Przebieg postępowania przed sądem krajowym oraz pytanie prejudycjalne przedstawione w niniejszej sprawie

- 24 Wyrok z dnia 11 marca 2009 r., w ramach którego Conseil d’État zwróciła się do Trybunału z pytaniami prejudycjalnymi w sprawie C-110/09 *Inter-Environnement Wallonie*, stanowił także o nieważności niektórych przepisów zaskarżonego zarządzenia, utrzymując jednocześnie skutki niektórych jego przepisów w zakresie przyznanych odstępstw oraz skutki wcześniej wydanych decyzji. W konsekwencji spór w postępowaniu przed sądem krajowym dotyczy odtąd przede wszystkim skarg wniesionych przez *Inter-Environnement Wallonie i Terre wallonne* w zakresie, w jakim zmierzają one do stwierdzenia nieważności działu 6 sekcji 3 zaskarżonego zarządzenia, dotyczącego „gospodarki azotem w strefach zagrożenia”.
- 25 W tym względzie z postanowienia sądu krajowego wynika, że *Inter-Environnement Wallonie* kwestionowało zgodność z prawem zaskarżonego zarządzenia jedynie w zakresie, w jakim dotyczyło ono stref zagrożenia, będących przedmiotem działu 6 sekcji 3 tego zarządzenia. Biorąc jednak pod uwagę, że wspomniane zarządzenie, stanowiąc rozdział kodeksu wodnego, jest zbiorem nieodłącznie ze sobą związanych przepisów, stowarzyszenie to wnosiło o stwierdzenie nieważności wszystkich przepisów tego zarządzenia, w tym tych, które mogą nie wchodzić w zakres pojęcia „program” w rozumieniu dyrektywy 2001/42 lub mogą nie stanowić takiego programu. *Terre Wallonne* również wniosło o stwierdzenie nieważności zaskarżonego zarządzenia w całości ze względu na nieodłączny charakter przepisów, które się nań składają. Jednakże ta strona skarżąca przyznała przed sądem krajowym, że stwierdzenie nieważności zarządzenia może być orzeczone bez skutku *ex tunc*, pod warunkiem że utrzymanie skutków zaskarżonego aktu byłoby ograniczone w czasie.
- 26 Region waloński twierdzi, że większość przepisów zaskarżonego zarządzenia nie wchodzi w zakres pojęcia programu przyjętego na podstawie art. 5 dyrektywy 91/676, a tym samym w zakres pojęcia „program” w rozumieniu dyrektywy 2001/42, w szczególności z tego względu, że przepisy te nie definiują wykonania przedsięwzięć takich jak wymienione w załącznikach I i II do dyrektywy 85/337. W ten sposób zdaniem pozwanej w postępowaniu przed sądem krajowym wyłącznie dział 6 sekcji 3

zaskarżonego zarządzenia w zakresie, w jakim dotyczy gospodarki azotem w strefach zagrożenia, mógłby wchodzić w zakres pojęcia programu działania, o którym mowa w art. 5 dyrektywy 91/676, a co za tym idzie pojęcia „program” w rozumieniu dyrektywy 2001/42. Wynika stąd, że z powodu braku oceny wpływu na środowisko, przeprowadzonej zgodnie z wymogami dyrektywy 2001/42, należałoby stwierdzić nieważność wyłącznie przepisów tego działu, zważywszy, że jak twierdzi region waloński, przepisy te mogą zostać odłączone od innych przepisów zaskarżonego zarządzenia, które stanowią trzon przepisów dokonujących transpozycji dyrektywy 91/676.

- 27 W następstwie wydania wyżej wymienionego wyroku w sprawie Terre wallonne i Inter-Environnement Wallonie, Conseil d'État uznała, że zaskarżone zarządzenie stanowiło „plan” lub „program” w rozumieniu art. 3 ust. 2 ust. a) dyrektywy 2001/42. W konsekwencji, ponieważ – po pierwsze, przed jego przyjęciem zarządzenie to nie było przedmiotem oceny wpływu na środowisko przewidzianej przez tę dyrektywę, a po drugie, Trybunał nie ograniczył w czasie skutków wyżej wymienionego wyroku w sprawie Terre wallonne i Inter-Environnement Wallonie – należy stwierdzić nieważność zaskarżonego zarządzenia.
- 28 Sąd krajowy wskazuje jednak, że stwierdzenie nieważności zaskarżonego zarządzenia ze skutkiem *ex tunc* pozbawiłoby belgijski porządek prawny obowiązujący w regionie walońskim wszelkich przepisów dokonujących transpozycji dyrektywy 91/676 aż do momentu ponownego opracowania aktu, którego nieważność stwierdzono, stwarzając w ten sposób sytuację uchybienia przez Królestwo Belgii zobowiązaniom, które na nim ciążyą na mocy ostatniej z wymienionych dyrektyw.
- 29 W tych okolicznościach Conseil d'État postanowiła zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy Conseil d'État,

- rozpatrując skargę o stwierdzenie nieważności [zaskarżonego] zarządzenia;
- stwierdziwszy, że wskazane zarządzenie zostało wydane z naruszeniem procedury określonej w dyrektywie 2001/42 [...], wobec czego jest ono niezgodne z prawem Unii Europejskiej i należy stwierdzić jego nieważność;
- stwierdziwszy równocześnie, że zaskarżone zarządzenie prawidłowo wdraża dyrektywę 91/676 [...];

jest uprawniona odłożyć w czasie skutki prawne sądowego stwierdzenia nieważności na krótki okres, niezbędny do wydania nowego aktu w miejsce tego, którego nieważność została stwierdzona, a to w celu utrzymania w mocy, bez naruszania ciągłości, określonego, konkretnego wdrożenia przepisów unijnego prawa ochrony środowiska?”.

Przebieg postępowania po złożeniu wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

- 30 Z informacji dostarczonych w uwagach na piśmie przez Terre wallonne, rząd belgijski i Komisję, potwierdzonych przez sąd krajowy, wynika, że rząd waloński w dniu 31 marca 2011 r. wydał zarządzenie zmieniające księgę II kodeksu ochrony środowiska, stanowiącą kodeks wodny, w zakresie, w jakim dotyczy ona zrównoważonej gospodarki azotem w rolnictwie (zwane dalej „nowym zarządzeniem”).
- 31 Ze wstępu do tego zarządzenia wynika, iż zostało ono wydane na podstawie w szczególności części V księgi I kodeksu ochrony środowiska, dotyczącej oceny wpływu na środowisko, oraz w następstwie z jednej strony opinii w sprawie sprawozdania dotyczącego strategicznej oceny środowiskowej wydanej

w dniu 5 marca 2009 r. przez Conseil wallon de l'environnement pour le développement durable (walońską radę ds. środowiska na rzecz trwałego rozwoju), a z drugiej strony badania opinii publicznej, które odbyło się od dnia 5 stycznia do dnia 19 lutego 2009 r. włącznie.

- 32 Artykuł 1 nowego zarządzenia wskazuje, iż stanowi ono transpozycję dyrektywy 91/676, podczas gdy jego art. 4 stanowi o uchyleniu zaskarżonego zarządzenia. Artykuł 8 nowego zarządzenia natomiast przewiduje, że zarządzenia wykonawcze wydane na podstawie zaskarżonego zarządzenia pozostają w mocy aż do dnia ich uchylenia przez organ, który akty te wydał. Poza tym art. 3 tego zarządzenia przewiduje zastąpienie treści art. R. 460 kodeksu ochrony środowiska, dotyczącego kodeksu wodnego, przepisem, którego brzmienie przewiduje dostosowanie niektórych jednostek infrastruktury rolnej, w szczególności pod kątem przechowywania obornika, odchodów drobiu z ferm, gnojówki oraz gnojowicy. Terminy, przed upływem których winny nastąpić wspomniane dostosowania, to: 31 grudnia 2008 r., 31 grudnia 2009 r. lub 31 grudnia 2010 r., tj. daty przypadające przed dniem wydania nowego zarządzenia. Daty te zostały określone co do zasady w zależności od pewnych progów wytwarzania azotu, w szczególności przez żywy inwentarz. Jednak terminy te mogą zostać odroczone w przypadkach siły wyższej lub wyjątkowych okoliczności.

W przedmiocie dopuszczalności wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

- 33 Komisja podnosi przede wszystkim, że biorąc pod uwagę wydanie nowego zarządzenia, wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym stał się bezprzedmiotowy, a tym samym niedopuszczalny.
- 34 W odpowiedzi na pytanie Trybunału Conseil d'État poinformowała jednak, że podtrzymuje swoje pytanie prejudycjalne, ponieważ nowe zarządzenie nie miało związku ze skargą, która wpłynęła do tego sądu, gdyż wspomniane zarządzenie nie odnosiło się do okresu czasu, którego dotyczyła skarga, jako że zdaniem tego sądu nowe zarządzenie nie rodzi skutków z mocą wsteczną.
- 35 Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem, pytania dotyczące wykładni prawa Unii, z którymi zwrócił się do Trybunału sąd krajowy w ramach stanu prawnego i faktycznego, za którego ustalenie jest on odpowiedzialny, a prawidłowość tego ustalenia nie podlega ocenie Trybunału, korzystają z domniemania, iż mają znaczenie dla sprawy. Odmowa wydania przez Trybunał orzeczenia w trybie prejudycjalnym, o które wnioskował sąd krajowy, jest możliwa tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wnioskowano, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem sporu przed sądem krajowym, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na pytania, które zostały mu postawione (zob. jako ostatni wyrok z dnia 22 czerwca 2010 r. w sprawach połączonych C-188/10 i C-189/10 Melki i Abdeli, Zb. Orz. s. I-5667, pkt 27 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 36 Ponadto zgodnie z utrwalonym orzecnictwem do sądu krajowego, przed którym zawisł spór, należy ocena zarówno konieczności uzyskania orzeczenia w trybie prejudycjalnym dla możliwości wydania orzeczenia w sprawie, jak i znaczenia dla sprawy pytań przedstawionych Trybunałowi (wyrok z dnia 24 czerwca 2008 r. w sprawie C-188/07 Commune de Mesquer, Zb. Orz. s. I-4501, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 37 W tym względzie ze wskazówek dostarczonych przez sąd krajowy wynika, że pytanie przedłożone przez ten sąd ma znaczenie dla zawisłego przed nim sporu oraz że udzielenie odpowiedzi na to pytanie jest konieczne dla jego rozstrzygnięcia.
- 38 W tych okolicznościach należy udzielić odpowiedzi na pytanie przedłożone przez Conseil d'État.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

- 39 Zwracając się z pytaniem oraz biorąc pod uwagę przebieg toczącego się przed nim postępowania, sąd krajowy zmierza co do zasady do ustalenia, czy w okolicznościach takich jak okoliczności zawisłej przed nim sprawy, w których wpłynęła do niego skarga o stwierdzenie nieważności krajowego aktu prawnego stanowiącego „plan” lub „program” w rozumieniu dyrektywy 2001/42, a w których sąd ten stwierdza, że ten plan lub program został przyjęty z naruszeniem obowiązku przewidzianego tą dyrektywą, mianowicie przeprowadzenia wcześniejszej oceny wpływu na środowisko, sąd ten, który stwierdza jednocześnie, że kwestionowany akt stanowi właściwe wykonanie dyrektywy 91/676, może posłużyć się przepisem prawa krajowego, umożliwiającym utrzymanie w mocy niektórych dawnych skutków tego aktu aż do momentu wejścia w życie przepisów mających na celu usunięcie stwierdzonej nieprawidłowości.
- 40 Tytułem wstępu należy przypomnieć, że podstawowym celem dyrektywy 2001/42, jak to wynika z jej art. 1, jest dokonanie oceny wpływu na środowisko planów i programów, które mogą powodować znaczący wpływ na środowisko, w czasie ich przygotowania i przed ich przyjęciem (ww. wyrok w sprawie *Terre wallonne i Inter-Environnement Wallonie*, pkt 32; a także wyrok z dnia 22 września 2011 r. w sprawie *C-295/10 Valčiukienė i in.*, Zb. Orz. 2011 s. I-8819, pkt 37).
- 41 Dyrektywa ta określa minimalne wymogi dotyczące przygotowania sprawozdania dotyczącego wpływu na środowisko, wdrażania procedury konsultacji, uwzględniania wyników oceny wpływu na środowisko, jak również dostarczania informacji na temat decyzji przyjętej w wyniku przeprowadzenia oceny (ww. wyrok w sprawie *Terre wallonne i Inter-Environnement Wallonie*, pkt 33).
- 42 Wobec braku w tej dyrektywie przepisów dotyczących konsekwencji, jakie należy wyciągnąć z naruszenia jej przepisów proceduralnych, do państw członkowskich należy przyjęcie, w ramach ich kompetencji, wszelkich koniecznych przepisów, ogólnych i szczególnych, aby „plany” lub „programy”, które mogą mieć „znaczący wpływ na środowisko” w rozumieniu dyrektywy 2001/42, były przed ich przyjęciem przedmiotem oceny ich wpływu na środowisko zgodnie z przepisami proceduralnymi i kryteriami przewidzianymi w tej dyrektywie (zob. analogicznie wyroki: z dnia 24 października 1996 r. w sprawie *C-72/95 Kraaijeveld i in.*, Rec. s. I-5403, pkt 61; z dnia 16 września 1999 r. w sprawie *C-435/97 WWF i in.*, Rec. s. I-5613, pkt 70; a także z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawie *C-201/02 Wells*, Rec. s. I-723, pkt 65).
- 43 Z utrwalonego orzecznictwa wynika bowiem, że zgodnie z zasadą lojalnej współpracy ustanowionej w art. 4 ust. 3 TUE państwa członkowskie mają obowiązek usuwania bezprawnych skutków naruszenia prawa Unii (zob. w szczególności wyroki: z dnia 16 grudnia 1960 r. w sprawie 6/60 *Humblet przeciwko Belgii*, Rec. s. 1125, 1146; z dnia 19 listopada 1991 r. w sprawach połączonych *C-6/90 i C-9/90 Francovich i in.*, Rec. s. I-5357, pkt 36). Zobowiązanie takie ciąży w ramach jego właściwości na każdym organie danego państwa członkowskiego (wyrok z dnia 12 czerwca 1990 r. w sprawie *C-8/88 Niemcy przeciwko Komisji*, Rec. s. I-2321, pkt 13; a także ww. wyrok w sprawie *Wells*, pkt 64 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 44 Wynika stąd, że w przypadku kiedy „plan” lub „program” należało przed jego przyjęciem poddać ocenie wpływu na środowisko zgodnie z wymogami dyrektywy 2001/42, właściwe organy są zobowiązane do przyjęcia wszelkich środków ogólnych lub szczególnych w celu usunięcia braku takiej oceny (zob. analogicznie ww. wyrok w sprawie *Wells*, pkt 68).
- 45 Tego rodzaju obowiązek ciąży również na sądach krajowych, do których wpływają skargi dotyczące takiego krajowego aktu prawnego. Należy przypomnieć w tym względzie, że przepisy proceduralne znajdujące zastosowanie do tego rodzaju skarg, które mogą być wniesione przeciwko takim „planom” i „programom”, należą do wewnętrznego porządku prawnego każdego z państw członkowskich zgodnie z zasadą autonomii proceduralnej państw członkowskich, pod warunkiem jednak, że nie są one mniej korzystne od przepisów dotyczących podobnych sytuacji o charakterze wewnętrznym (zasada

równoważności) i że nie czynią one praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym wykonywania praw nadanych w ramach porządku prawnego Unii (zasada skuteczności) (zob. ww. wyrok w sprawie Wells, pkt 67 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 46 W konsekwencji sądy, do których wpłynęły skargi w tym zakresie, winny przyjąć na podstawie swojego prawa krajowego środki zmierzające do zawieszenia lub uchylenia „planu” lub „programu” przyjętego z naruszeniem obowiązku dokonania oceny jego wpływu na środowisko (zob. analogicznie ww. wyrok w sprawie Wells, pkt 65).
- 47 Podstawowy cel dyrektywy zostałby bowiem podważony, gdyby sądy krajowe, do których wpłynęłaby skarga w tym zakresie, nie podjęły w związku z taką skargą oraz w granicach autonomii proceduralnej środków przewidzianych prawem, właściwych w celu zapobieżenia, by tego rodzaju plan lub program, w tym przedsięwzięcia, które miałyby być zrealizowane w ramach takiego programu, mogły być wykonane bez dokonania oceny wpływu na środowisko.
- 48 Z okoliczności sprawy przed sądem krajowym jasno wynika, że do sądu krajowego wpłynęła sprawa o takim właśnie charakterze. Pojawia się jednak istotne pytanie – czy w ramach takiej skargi, stwierdzając nieważność zaskarżonego zarządzenia, sąd ten może tytułem wyjątku, mając na względzie szczególne okoliczności zawisłej przed nim sprawy, posłużyć się przepisem prawa krajowego, który pozwala mu na utrzymanie w mocy dawnych skutków tego zarządzenia aż do momentu wejścia w życie przepisów pozwalających na usunięcie stwierdzonej nieprawidłowości.
- 49 Zdaniem sądu krajowego, utrzymanie w mocy skutków zaskarżonego zarządzenia, wydanego z naruszeniem przepisów dyrektywy 2001/42, jest z jednej strony uzasadnione tym, że stwierdzenie nieważności tego zarządzenia ze skutkiem *ex tunc* pozbawiłoby belgijski porządek prawny wszelkich przepisów dokonujących transpozycji dyrektywy 91/676 w regionie walońskim. Z drugiej strony owo utrzymanie w mocy miałoby stosunkowo ograniczony zakres czasowy, skoro odnosiłoby się wyłącznie do okresu, który upłynął do dnia wejścia w życie nowego zarządzenia.
- 50 Poza tym sąd krajowy jest zdania, że nawet jeśli zgodność zaskarżonego zarządzenia z dyrektywą 91/676 nie została ustalona w sposób pewny, wydaje się ona wynikać w szczególności z decyzji 2008/96/WE z dnia 20 grudnia 2007 r. przyznającej Belgii odstępstwo w odniesieniu do regionu Walonii zgodnie z dyrektywą Rady 91/676/EWG dotyczącą ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego (Dz.U. 2008, L 32, s. 21). W celu zezwolenia temu państwu członkowskiemu na stosowanie większej ilości nawozu pochodzącego z odchodów zwierząt hodowlanych niż wskazana w pkt 2 akapit drugi zdanie pierwsze lit. a) załącznika III do dyrektywy 91/676 Komisja dokonała bowiem analizy tego zarządzenia, które zostało wspomniane w motywie 6 i art. 10 tej decyzji, nie zgłaszając zastrzeżeń co do sposobu, w jaki Belgia dokonała za pomocą zaskarżonego zarządzenia transpozycji tej ostatniej dyrektywy w regionie walońskim, ani co do faktu, że program działania w zakresie azotanów w strefach zagrożenia, taki jak wymagany przez art. 5 tej dyrektywy i ustanowiony w dziale 6 sekcji 3 zaskarżonego zarządzenia, nie został przyjęty po przeprowadzeniu oceny wpływu na środowisko w rozumieniu dyrektywy 2001/42.
- 51 Sąd krajowy uważa jednocześnie, że zaskarżone zarządzenie w zakresie, w jakim dotyczy stref zagrożenia, stanowi „program” w rozumieniu art. 2 dyrektywy 2001/42, mając na uwadze, że jest ono wymagane przez art. 5 dyrektywy 91/676 oraz że zostało opracowane przez organ na szczeblu krajowym lub regionalnym.
- 52 Poza tym, mimo że Trybunał zajął w wyżej wymienionym wyroku w sprawie Terre Wallonne i Inter-Environnement Wallonie stanowisko wyłącznie w odniesieniu do programów działania wymaganych na podstawie art. 5 ust. 1 dyrektywy 91/676, takich jak program ustanowiony w dziale 6 sekcji 3 zaskarżonego zarządzenia, sąd krajowy skłania się do uznania, że biorąc pod uwagę fakt, że zaskarżone zarządzenie wymaga przyjęcia we wszystkich strefach, w tym w strefach zagrożenia, środków i działań, takich jak wymienione w art. 5 i w załączniku III do dyrektywy 91/676 i mających

na celu zwalczanie zanieczyszczeń spowodowanych przez azotany, zarządzenie to w całości stanowi ramy, w których wykonanie przedsięwzięć wymienionych w załącznikach I i II do dyrektywy 85/337 może zostać dopuszczone, tak że winno być traktowane jako „plan” lub „program” w rozumieniu art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2001/42, dla którego ocena wpływu na środowisko jest obowiązkowa i nie zależy od wcześniejszego stwierdzenia znaczącego wpływu na środowisko.

- 53 Poza tym sąd krajowy stwierdza, że zaskarżone zarządzenie stanowi zorganizowany i niepodzielny system, wobec czego sąd ten nie jest w stanie stwierdzić nieważności wyłącznie części tego zarządzenia dotyczącej stosowania azotu w strefach zagrożenia, tj. działu 6 sekcji 3 zarządzenia.
- 54 Tym sposobem Conseil d'État wskazuje, że jest zmuszona w okolicznościach takich jak okoliczności zawisłej przed nią sprawy stwierdzić nieważność zaskarżonego zarządzenia, z tego względu, iż mimo że było ono przedmiotem badania opinii publicznej, w którym uczestniczyli skarżący w postępowaniu przed sądem krajowym, oraz mimo że nie byli oni w stanie wykazać, że region waloński nie uwzględnił uwag, które przedłożyli oni w trakcie tego badania, to jednak nie stanowiło ono przedmiotu oceny wpływu na środowisko, takiej jaką przewiduje dyrektywa 2001/42. Niemniej jednak postępując w taki sposób, sąd krajowy stworzyłby lukę prawną dotyczącą wykonania dyrektywy 91/676, mimo że dyrektywa ta, która została przyjęta w celu poprawienia jakości środowiska, wymaga istnienia w prawie krajowym przepisów dokonujących jej transpozycji oraz że omawiane zarządzenie zostało wydane w celu zapewnienia wykonania wyżej wymienionego wyroku w sprawie Komisja przeciwko Belgii.
- 55 Zdaniem tego sądu nie sposób wykluczyć, że cel dotyczący wysokiego poziomu ochrony środowiska, który zgodnie z art. 191 TFUE realizuje polityka Unii w tej dziedzinie, zostałby lepiej zrealizowany w sprawie przed sądem krajowym poprzez utrzymanie skuteczności zaskarżonego zarządzenia przez krótki okres czasu, niezbędny do ponownego opracowania tego aktu, niż poprzez stwierdzenie nieważności ze skutkiem *ex tunc*.
- 56 Mając na uwadze cechy szczególne niniejszej sprawy, takie jak przytoczone w pkt 50–55 niniejszego wyroku, istnieje ryzyko, że usuwając nieprawidłowość powstałą na etapie procedury stanowienia zaskarżonego zarządzenia w świetle dyrektywy 2001/42 poprzez stwierdzenie jego nieważności, sąd krajowy doprowadziłby do stworzenia luki prawnej niezgodnej z ciążącym na danym państwie członkowskim obowiązkiem przyjęcia przepisów dokonujących transpozycji dyrektywy 91/676 jak również przyjęcia środków zmierzających do wykonania przez to państwo wyżej wymienionego wyroku w sprawie Komisja przeciwko Belgii.
- 57 W tym względzie należy stwierdzić, że sąd krajowy nie przytacza powodów natury ekonomicznej, aby uzyskać zgodę na tego rodzaju utrzymanie w mocy skuteczności zaskarżonego zarządzenia, ale odnosi się wyłącznie do celu ochrony środowiska, który stanowi jeden z podstawowych celów Unii, który ma przekrojowy i zasadniczy charakter (zob. podobnie wyrok z dnia 13 września 2005 r. w sprawie C-176/03 Komisja przeciwko Radzie, Zb. Orz. s. I-7879, pkt 41, 42).
- 58 Mając na uwadze ten cel, dopuszczalne jest, by sąd krajowy, uwzględniając istnienie nadrzędnej przesłanki związanej z ochroną środowiska, posłużył się przepisem krajowym pozwalającym na utrzymanie w mocy niektórych skutków krajowego aktu prawnego, którego nieważność stwierdzono, o ile zostaną spełnione następujące warunki.
- 59 Po pierwsze, zaskarżone zarządzenie winno stanowić prawidłowy środek transpozycji dyrektywy 91/676.
- 60 Po drugie, sąd krajowy winien dokonać oceny, czy wydanie i wejście w życie nowego zarządzenia, przewidującego w szczególności w swym art. 8 utrzymanie w mocy niektórych aktów przyjętych na podstawie zaskarżonego zarządzenia, nie pozwoli na uniknięcie szkodliwych skutków dla środowiska wynikających ze stwierdzenia nieważności zaskarżonego zarządzenia.

- 61 Po trzecie, stwierdzenie nieważności zaskarżonego zarządzenia musi skutkować – czego ustalenie należy do sądu krajowego – stworzeniem luki prawnej w zakresie transpozycji dyrektywy 91/676, co może być bardziej szkodliwe dla środowiska. Tak stałoby się w przypadku, gdyby stwierdzenie nieważności miało oznaczać mniejszą ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzenia rolniczego, zważając, że pozostawałoby to w sprzeczności z podstawowym celem tej dyrektywy, którym jest zapobieżenie takim zanieczyszczeniom.
- 62 Wreszcie, po czwarte, utrzymanie tytułem wyjątku skutków takiego krajowego aktu prawnego może być uzasadnione wyłącznie w okresie ściśle niezbędnym do przyjęcia środków pozwalających na usunięcie stwierdzonej nieprawidłowości.
- 63 Mając na względzie powyższe rozważania, należy na przedłożone pytanie odpowiedzieć, że w sytuacji gdy do sądu krajowego wpływa na podstawie prawa krajowego skarga o stwierdzenie nieważności krajowego aktu prawnego, stanowiącego „plan” lub „program” w rozumieniu dyrektywy 2001/42, oraz gdy sąd ten stwierdza, że taki „plan” lub „program” został przyjęty z naruszeniem przewidzianego tą dyrektywą obowiązku dokonania wcześniejszej oceny jego wpływu na środowisko, sąd ten jest zobowiązany podjąć wszelkie środki o charakterze ogólnym lub szczególnym przewidziane przez jego prawo krajowe, aby usunąć brak takiej oceny, w tym ewentualnie zawiesić lub uchylić zaskarżony „plan” lub „program”. Mając jednak na względzie szczególne okoliczności sprawy przed sądem krajowym, dopuszczalne jest, by sąd ten, tytułem wyjątku, posłużył się przepisem krajowym umożliwiającym mu utrzymanie w mocy niektórych skutków krajowego aktu prawnego, o ile:
- ten krajowy akt prawny stanowi prawidłowy środek transpozycji dyrektywy 91/676;
 - wydanie i wejście w życie nowego krajowego aktu prawnego stanowiącego program działania w rozumieniu art. 5 tej dyrektywy nie pozwoli na uniknięcie szkodliwych skutków dla środowiska wynikających ze stwierdzenia nieważności zaskarżonego aktu prawnego;
 - stwierdzenie nieważności zaskarżonego aktu prawnego skutkowałoby stworzeniem luki prawnej w zakresie transpozycji dyrektywy 91/676, co mogłoby być bardziej szkodliwe dla środowiska, w tym sensie, że stwierdzenie nieważności wspomnianego aktu oznaczałoby mniejszą ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzenia rolniczego, pozostając tym samym w sprzeczności z podstawowym celem tej dyrektywy;
 - utrzymanie tytułem wyjątku skutków takiego aktu prawnego odnosi się wyłącznie do okresu ściśle niezbędnego do przyjęcia środków pozwalających na usunięcie stwierdzonej nieprawidłowości.

W przedmiocie kosztów

- 64 Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów

Trybunał (wielka izba)

orzeka, co następuje:

W sytuacji gdy do sądu krajowego wpływa, na podstawie prawa krajowego, skarga o stwierdzenie nieważności krajowego aktu prawnego, stanowiącego „plan” lub „program” w rozumieniu dyrektywy 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie

oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko, oraz gdy sąd ten stwierdza, że taki „plan” lub „program” został przyjęty z naruszeniem przewidzianego tą dyrektywą obowiązku dokonania wcześniejszej oceny wpływu na środowisko, sąd ten jest zobowiązany podjąć wszelkie środki o charakterze ogólnym lub szczególnym, przewidziane przez jego prawo krajowe, aby usunąć brak takiej oceny, w tym ewentualnie zawiesić lub uchylić zaskarżony „plan” lub „program”. Mając jednak na względzie szczególne okoliczności sprawy przed sądem krajowym, dopuszczalne jest, by sąd ten, tytułem wyjątku, posłużył się przepisem krajowym umożliwiającym mu utrzymanie w mocy niektórych skutków krajowego aktu prawnego, o ile:

- ten krajowy akt prawny stanowi prawidłowy środek transpozycji dyrektywy 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego;
- wydanie i wejście w życie nowego krajowego aktu prawnego stanowiącego program działania w rozumieniu art. 5 tej dyrektywy nie pozwoli na uniknięcie szkodliwych skutków dla środowiska wynikających ze stwierdzenia nieważności zaskarżonego aktu prawnego;
- stwierdzenie nieważności zaskarżonego aktu prawnego skutkowałoby stworzeniem luki prawnej w zakresie transpozycji dyrektywy 91/676, co mogłoby być bardziej szkodliwe dla środowiska, w tym sensie, że stwierdzenie nieważności wspomnianego aktu oznaczałoby mniejszą ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzenia rolniczego, pozostając tym samym w sprzeczności z podstawowym celem tej dyrektywy;
- utrzymanie, tytułem wyjątku, skutków takiego aktu prawnego odnosi się wyłącznie do okresu ściśle niezbędnego do przyjęcia środków pozwalających na usunięcie stwierdzonej nieprawidłowości.

Podpisy